

Derleyenler
ELÇİN AKTOPRAK - A. CELİL KAYA
21. Yüzyılda Milliyetçilik

İletişim Yayınları 2367 • Araştırma-İnceleme Dizisi 392
ISBN-13: 978-975-05-2032-7
© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora
DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Kazım Kızıl
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
ELÇİN AKTOPRAK - A. CELİL KAYA

21. Yüzyılda Milliyetçilik

Teori ve Siyaset

Can Meriç'e ve Aram Fırat'a

İÇİNDEKİLER

Giriş.....9

21. Yüzyılda Milliyetçilik: Yeni Yaklaşımlar

Ütopik ve Gerçek Zamanda Halk

PARTHA CHATTERJEE 19

Geçiş Dönemi Adaleti, Federalizm ve Azınlık Milliyetçiliğinin İçselleştirilmesi

WILL KYMLICKA 47

Feminizm Milliyetçilikle Karşılaştığında: Teoriden Pratiğe, Pratikten Teoriye Etik Bakışlar

SİMTEN COŞAR 95

“Arap Baharı” ve Ortadoğu’da Ulusal Kimlikler

2010’larda Ortadoğu’da Milliyetçiliği Tartışmak

HAMİT BOZARSLAN 119

Pan-Arabizm: Kökleri ve Evrimi

BAHGAT KORANY 139

Milliyetçilik Söylemi: Şiddetin Arap Dünyasındaki Kadınlara Etkisi

MARIA HOLT 157

Avrupa’da Milliyetçilik: Yeniden Doğuş mu?

Uluslar, Bölgesel Azınlıklar, Demokratik Teori ve Ulusal Kendi Kaderini Tayin Hakkı

EPHRAIM NIMNI 175

Yeni-Irkçılık, Kapitalizm ve Postmodernlik: Farkın Dirilişi, *Kent Paryalarının* Öfkesi ve Irkçılığın Yeni Görünümleri

FIRAT MOLLAER 211

Sağ Popülizm: Neoliberal Dönüşümün Egemenlik Aracı

MURAT ÇAKIR 231

21. Yüzyılda Türkiye’de Türk Kimliği

“Türk” Teriminin Öyküsü

BASKIN ORAN 249

Muhafazakâr ve İslâmcı Söylemde Beyaz Türk Hıncı: Beyaz Türk’e Kahretmek

TANIL BORA 273

‘Postkolonyal’ Bir Tahayyül: ‘Yeni Türkiye’nin Yeni Ulusu

ELÇİN AKTOPRAK 293

Post-Post-Kemalizm: Yeni Bir Paradigmayı Beklerken	
İLKER AYTÜRK	323

21. Yüzyılda Türkiye’de Kürt Kimliği

Erken 21. Yüzyılda Kürt Kimlikleri ve Kürt Milliyetçilikleri	
MARTIN VAN BRUINSEN	349

Siyasi İslâm ve Dönüşen Kürt Kimliği	
CUMA ÇİÇEK	375

Kürt Ulusal Kimliği ve Siyasi Partiler: HEP’ten HDP’ye	
A. CELİL KAYA	395

Pek Çok Dünyanın Sığdığı Bir Dünya?: PKK, Radikal Demokrasi ve Siyaset ile İktidarı Yeniden Düşünmek	
JOOST JONGERDEN	425

Milli Demokratik Devrim Tezinden Demokratik Konfederalizme Kürt Hareketi ve Toplumsal Cinsiyet	
HANDAN ÇAĞLAYAN	445

YAZARLAR	473

Giriş

Bu kitabın hikâyesi 2013 sonbaharında başladı. Arap Baharı Ortadoğu'yu kasıp kavururken yeni koşullarda ama yeniden milliyetçilik ve mezhepçilik bölgeyi dönüştürmekte, Avrupa'da göçmen karşıtlığı ve yeniden yükselen ayrılıkçılık üzerinden milliyetçilik iki farklı koldan yükselmekteydi. Türkiye 2013'ün yazında Gezi'yle birlikte farklı bir momente tanıklık etmiş, Kürt meselesinde çözüm süreci aksaya tıksıra da olsa gündeme girmişti. AKP o zaman 11 senedir iktidardaydı ve hem Türk kimliği hem de Kürt kimliği bir yandan Ortadoğu ve Avrupa'da olanlarla ilişki içinde bir yandan da kendine özel koşullarına bağlı olarak yenileniyorlardı. Bu koşullarda 21. yüzyılda milliyetçiliği hem kuramsal açıdan hem de pratikleri üzerinden yeniden tartışmanın akademik katkısının ve akademiye etkisinin son derece elzem olduğunu düşündük ve 2014 Nisan'ında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde bu kitapla aynı isme sahip "21. Yüzyılda Milliyetçilik: Teori ve Siyaset" başlıklı bir uluslararası konferans düzenledik.

Yoğun ilgi gören konferansımıza kendi alanlarında yetkin ve tanınmış akademisyenler çok değerli katkılar sundu; iki gün boyunca canlı ve epey verimli tartışmalar yapıldı. Okumakta olduğunuz bu kitabın ana kaynağı da bu konferans oldu; fakat

kitap sadece bu konferansa dayanarak derlenmedi. Kitaba katkı yapan yazarların pek çoğu konferansın katılımcıları olsalar da, aynı zamanda Will Kymlicka, Partha Chatterjee, Cuma Çiçek ve A. Celil Kaya da kitaba katkı sunmaya gönüllü oldular. Yukarıda bahsettiğimiz koşullar tüm devinimiyle devam ederken konferans katılımcılarının kitaba katkıları da elbette değişti ve dönüştü; konferans metinlerinin çok üzerine geçti.

Kitabı derlerken temel hedefimiz hem milliyetçilikle kuramsal açıdan ilgilenenlere hem de bölge siyaseti üzerinden ve tematik açılardan milliyetçiliğe bakanlara 21. yüzyılda milliyetçiliğin teorideki ve pratikteki tartışmalarının en azından belli bir bölümünü yansıtılabilmektir. Bu minvalde kitabı 5 temel bölüm üzerine kurmaya çalıştık.

İlk bölüm milliyetçiliğin günümüzdeki kuramsal tartışmalarına odaklanmayı hedefledi. Milliyetçiliğin modernizm, primordializm ve etno-sembolizm gibi artık gelenekselleşmiş üç ayaklı tartışması yerine, kuramsal olarak milliyetçilik tartışmalarını kapandığı dar alandan çıkararak postkolonyal milliyetçiliğe, azınlık milliyetçiliğine ve feminist kurama dikkat çekmek istedik. Teori kısmının ilk ismi de Partha Chatterjee oldu. 2011’de basılan “Gerçek ve Ütopik Zamanda Halk” başlıklı kitap bölümünün çevirisiyle kitaba katkı sunan Chatterjee’nin çalışmasının iskeletini yakın zamanda kaybettiğimiz Benedict Anderson’la bir hesaplaşma oluşturuyor. Fakat bu, bir tartışmadan ziyade takdir ve nezaket içeren akademik bir tartışma aslında. Chatterjee, Anderson üzerinden klasik milliyetçiliğin hâlâ kutsanabilen ideal durumunu ütopik ve gerçek zaman kavramlarını odağa alarak, bu zaman ve uzam dahilinde halkın kendisini nasıl kurduğunu yine postkolonyal bir yerden inceliyor. Will Kymlicka ise “Geçiş Dönemi Adaleti, Federalizm ve Azınlık Milliyetçiliğinin İçselleştirilmesi” yazısında geçiş dönemi adaleti üzerinden hem dünyada hem Türkiye’deki çözüm süreçlerinde dikkate alınabilecek bir tartışma geliştirerek geçiş dönemi adaletinin ulus inşası boyutuna dikkat çekiyor. Bu minvalde özellikle Batı modellerini olumlayan, fakat idealleştirmeyen Kymlicka açmazlar üzerinden giderek azınlık milli-

yetçiliğinin, bu milliyetçiliğin nasıl içselleştirilebileceğinin ve bir çözüm modeli olarak çokuluslu federalizmin altını çizerek hem günümüzde var olan örnekleri olumlu ve olumsuz boyutlarıyla fotoğraflıyor hem de konu üzerine süregiden teorik tartışmaları derinleştiren bir katkı sunuyor. Simten Coşar da özellikle Chatterjee ile benzer bir çizgiden hareketle çalışmasına evrenselin aklı reddetmeyen, esnekleştiren eleştirisiyle bir giriş yaparak feminizmin milliyetçiliğe, milliyetçiliğin feminizme bakışımı irdeliyor. Bunu yaparken de kadının milliyetçi bağlamda sadece pasif bir özne olarak ele alınmasına dayalı klasikleri tamamen reddetmeden, ama yine sınırları genişleterek gidiyor ve kadınların milliyetçilikle aktif özneler olarak ilişkisini de ele alarak kitabın kadın ve milliyetçilik temalı diğer iki çalışmasına teorik bir zemin hazırlıyor.

“Arap Baharı” ve *Ortadoğu’da Ulusal Kimlikler* bölümünde yer alan üç eserin odağında da “Arap Baharı” var. Hamit Bozarslan 21. yüzyılda Ortadoğu’da öne çıkan Kürt, Türk, Fars ve Arap milliyetçiliğini de değerlendirdiği çalışmasında milliyetçiliğin bölgede yarattığı/yaratacağı açmazlara işaret ederek Arap Baharı sonrası yeniden şekillen Ortadoğu’ya dair öngörülerimizi genişletecek bir pencere açıyor. Bozarslan’ın ardından Korany, Pan-Arabizmin kökenlerini ve Arap Baharı sonrası Pan-Arabizmin farklılıklarını kaleme aldığı makalesinde bizi Ortadoğu’da yeni bir aktör olarak sivil topluma götürerek bölgede yükselen “yeni” milliyetçilikler için bu aktörün hem tarihine hem de gelişimine dikkat çekiyor. Ortadoğu bölümünün bir diğer makalesiyse Maria Holt’a ait. Holt, Arap-Müslüman kadınların milliyetçilik ve şiddetle ilişkisini ele alırken Filistin ve Arap Baharı üzerinden Ortadoğu’da siyasal hayatın artık daha görünür olan sesine kulak vermemizi sağlıyor. Bunu yaparken de kadının milliyetçilik tarafından sadece kurbanlaştırılmadığını, aynı zamanda yetkinleştirildiğini ön plana çıkararak milliyetçilik ve kadına dair tartışmaları sadece “korunan” üzerinden değerlendiremeyeceğimizi bize gösteriyor. Bu bağlamda Coşar’ın kuramsal katkısını Ortadoğu’da zenginleştirirken, son bölümde Çağlayan’ın katkısına da bir geçiş sağlıyor.

Avrupa'da bugün en çok tartışılan konulardan birisi AB'nin geleceği ve bundan bağımsız olmayarak yükselen göçmen karşıtlığı ile devletsiz ulusların ne olduğu/ne olacağı sorusu. Kitabın *Avrupa'da Milliyetçilik: Yeniden Doğuş mu?* başlıklı bölümü bu tartışmalar üzerinden hareket eden üç çalışmadan oluşuyor. İlki, Ephraim Nimni'nin kendi kaderini tayin hakkını demokrasi kuramı ve kolektif haklar üzerinden tartıştığı makalesi. Nimni bu çalışmasında Chatterjee ve Kymlicka'nın ilk bölümde ele aldığı liberal temsili demokrasi tartışmasını derinleştiriyor ve ulusal azınlıklar ile yerli halklar üzerinden farklı bir demokrasi mümkün tartışmasına katkı sağlıyor. Özellikle AB özelinden farklı açılıma dair argümanları Avrupa çapında kimlik tartışmalarının nasıl evrilebileceğine, en azından daha umutlu bir modele dair bizi bilgilendiriyor. Lakin daha sonra gelen iki makale, Fırat Mollaer ve Murat Çakır'ın makaleleri, Avrupa'da yükselen göçmen karşıtlığı ve radikal sağ gibi bugün bölgede milliyetçiliğin öne çıkan en önemli tema ve aktörü üzerinden bu umudun hayata geçirilmesi için gereken evreleri bizi düşünmeye yöneltiyorlar. Mollaer özellikle kapitalizm-ırkçılık ve yeni ırkçılık üçgeninde kitabın ilk bölümünden itibaren yürütülen liberalizm ve/veya liberalizmin "cici" yüzü tartışmasına devam ederken, Çakır da benzer bir zeminden hareketle kapitalizmin günümüzdeki koşullarının sağ popülizmin yükselişine nasıl katkı sağladığını ele alıyor ve özellikle Almanya üzerinden bir değerlendirme sunuyor.

Kitabın belki de Türkiye için en öne çıkan kısmını ise son iki bölüm oluşturuyor. İçinden geçtiğimiz günlerde son hızla ulusal kimliğin yeniden biçimlendirildiği bir zeminde *21. Yüzyıl-da Türkiye'de Türk Kimliği* başlığı altında bu kimliğin hem kısa bir tarihi verilmeye çalışılıyor, hem de AKP döneminde Türk kimliğinin inşası, terimleri, araçları ve nasıl bir yola evrilebileceği tartışılıyor. Bu bölüm Baskın Oran'ın Türk teriminin devlet nezdindeki öyküsünü ele aldığı makalesiyle başlıyor. Oran ulusal kimliklerin tek bir terim altında nasıl farklı içeriklerle ve hangi miraslarla günümüze uzandığını ele aldığı çalışmasında bölümün diğer yazılarının hem temelini oluşturuyor hem de

yolunu açıyor. Tanıl Bora'nın çalışması Türk milliyetçiliği bağlamında 2000'lerden itibaren özellikle İslâmcı muhafazakâr kesim tarafından kullanılan "Beyaz Türklüğün" seyrini ve içeriğini bizlere sunuyor. Bora'nın bu adlandırmanın ulusal kimlikte nereye yerleştirildiği ve nasıl kabul edildiğine dair incelemesi Elçin Aktoprak'ın bir sonraki bölümdeki argümanına bizi taşıyacak bir şekilde Türkiye'de milliyetçiliğin yeni mağlup ve galiplerini tartışmamıza vesile oluyor. Aktoprak AKP döneminde ulusal kimliğin nasıl şekillendiğini postkolonyal milliyetçilik üzerinden değerlendirerek, AKP'nin dinsel milliyetçiliğinin AKP'yi nasıl "bir ulusal kurtuluş aktörü" olarak resmettiğini tartışarak günümüzde yükselen "Yeni Türkiye" tartışmalarına bir katkı sağlıyor. Bu bölümün son çalışması ise İlker Aytürk'ün "Post-Post-Kemalizm: Yeni Bir Paradigmayı Beklerken" başlıklı çalışması. Aytürk, çalışmasında 21. yüzyılda Türk kimliği ve milliyetçiliği incelemeleri için hem bu çalışmaların şimdiye kadar takip ettiği yolu çiziyor hem de yeni bir yolun temel dinamiklerini belirleyerek önemli bir alan açıyor. İçinde yaşadığımız dönemin değişen ittifakları üzerinden okunduğunda Aytürk'ün post-Kemalizm ve post-post-Kemalizm ayrımı önümüzdeki yılları anlamlandırabilmek için bize temel bir giriş sağlıyor.

Genelden özele gidersek dünya, Ortadoğu ve Türkiye, Irak, Suriye, İran bağlamında 21. yüzyılın bu ilk çeyreğinin en dikkat çeken hareketlerinden biri Kürt milliyetçiliği. Bu nedenle *21. Yüzyılda Türkiye'de Kürt Kimliği* başlıklı son bölüm, her ne kadar sadece Türkiye'yi merkeze alıyor görünse de, bölüm makalelerinden de görülebileceği gibi aslında yazılanların önemi ve etkisi yukarıda bahsedilen özelden genele uzanıyor. Bu bölüm de aynı Türk kimliğine ayrılan bölümde olduğu gibi bir terimin ve onun çevresinde şekillenen bir kimliğin farklı içeriklerini, yani Kürtlüğün farklı tanımlarını ele alan Martin van Bruinessen'in çalışmasıyla başlıyor. Bruinessen bu çalışmasında Irak ile Türkiye ve Suriye'deki Kürt hareketleri ile Kürt İslâmcılığını inceleyerek günümüzdeki "Kürtlüklerin" bir portresini çıkarıyor. Takip eden makalede Cuma Çiçek bu "Kürtlük-

lerden” birine daha çok eğiliyor ve Kürt kimliği ile İslâm arasındaki ilişkiyi Kürt ulusal kimliği ve AKP ile dinsel kimlikler ilişkisi üzerinden ele alarak bize günümüz Kürt milliyetçiliğinin önemli veçhelerinden birini anlamının ve tartışmanın bir yolunu açıyor. A. Celil Kaya, Türkiye’deki Kürt ulusal kimliği ile siyasal partiler arasındaki ilişkiyi ele aldığı çalışmasıyla günümüzde Türkiye bağlamında hem Kürt kimliğinin evrelerini partiler üzerinden inceliyor hem de sunduğu çerçeveye günümüzde gelişen ve/veya gelişecek olan Kürt hareketlerini analiz edebilmek için bir temel hazırlıyor. Kaya’nın bıraktığı noktada Joost Jongerden’in çalışması da aslında bu gelişen ve gelişmekte olana dair en öne çıkan iki kavrama, demokratik özerklik ve demokratik konfederalizme bizi götürüyor. Jongerden en net şekilde bize bu kavramı hem kuramsal hem de pratik olarak açıklayarak 21. yüzyıl Kürt kimliğinin devletle değil de tabandan tavana inşa edilen/edilecek olanla birlikte nasıl yeniden biçimlendiğini/biçimlenebileceğini düşünme imkânı veriyor ve aslında Nimni’nin ikinci bölümdeki tartışmasını farklı bir yerden ve bir örnek üzerinden devam ettiriyor. Handan Çağlayan ise şu an Ortadoğu’nun en etkili kadın hareketi olan Kürt kadın hareketini hem tarihsel olarak ele alırken hem de hareketin günümüzde geldiği evreyi inceliyor. Çağlayan’ın çalışması ilk bölümde tartışılan milliyetçilik ve feminizm ilişkisini hem kuramsal hem de uygulamalı olarak bize ayrıntılandırarak 21. yüzyılda Kürt kimliğinin inşasında Kürt kadınların yerini ve rolünü tartışırken, bizi yeniden kadın ve ulus arasındaki gelgitli ilişki üzerine düşündürtüyor.

Yukarıdaki şekilde bölümleri tek tek ele alarak ana hattını çıkarabileceğimiz kitabın tüm makaleleri kesen ortak noktası sanırız yeni bir dünyada yine milliyetçilikle karşı karşıya olduğumuz ve tüm yazarların farklı konumlanışlarına rağmen bu koşullara eleştirel bir mesafeden bakmaları. Bu nedenle kitabın ayrı bölümler olarak da okunabilmesi biçimsel bir amaç olarak bizi memnun etse de, bir bütün olarak kitabın böyle bir duruşa sahip olarak çıkması bizi onurlandırıyor; kitabı biz derledik diye değil, bu eserler kitabın duruşunu öne çıkardığı için. Bu ne-

denle öncelikle kitaba emek veren tüm yazarlara ne kadar teşekkür etssek az olur.

Öte yandan farklı nedenlerle kitaba katılamasalar da özellikle konferanstaki katılımlarıyla kitaba yansıyan tartışmalara katkı sağlayan Abbas Vali, Mesut Yeğen ve Erhard Crome'a en içten teşekkürlerimizi sunuyoruz. Fikrimizi hayata geçirmemize destek olanlara da burada yer vermek isteriz. En başta Rosa Luxemburg Vakfı'nı ve özellikle Kadriye Karcı'yı anmamız gerekiyor. Başından itibaren projemize inanarak bize maddi ve manevi olarak destek oldular, teşekkür ederiz. Bir diğer teşekkür ise bu maddi ve manevi katkıyı devam ettiren Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Mülkiyeliler Birliği'ne gitmeli.

Ne dünya gündemi ne de Türkiye'ninki 2013 sonbaharından günümüze daha iyi gitti; hatta deyim yerindeyse her şey hızla yuvarlanarak kötüleşti. Saymakla bitiremeyeceğimiz tam da bu her şey nedeniyle kitabın derlenmesi düşündüğümüzden biraz uzun zaman aldı ve biz de bu süreçte kişisel badireler atlattık ve atlatıyoruz. Tüm bu süreçte bizi hem makalesiyle besleyen hem de sabrı ve nezaketiyle destekleyen Tanıl Bora'ya, İngilizce makaleleri Türkçeye çeviren Osman İşçi'ye ve elbette ailelerimize, İlhan Uzgel ve Özlem Sözal Kaya'ya teşekkür ederiz.

Bu süreçte bebeklikten çocukluğa geçenler ile aramıza yeni katılanlar oldu. Bu kitabı onlara hediye etmek istiyoruz; Can Meriç'e ve Aram Fırat'a. Milliyetçiliğin kanatmadığı bir dünyada büyümeleri umuduyla...

ELÇİN AKTOPRAK - A. CELİL KAYA

Ankara, Temmuz 2016